

Wat betekent christelijke vrede nog?

PAUS FRANCISCUS SPRAK VORIGE WEEK VIA VIDEOVERBINDING MET DE RUSSISCHE PATRIARCH KIRILL (LINKS OP HET SCHERM). FOTO AFP

In het Theologisch Elftal legt Trouw een actuele vraag voor aan twee theologen uit een poule van elf. Vandaag: heeft Oekraïne iets aan een christelijke boodschap van vrede?

SJOERD MULDER

Oorlogen zijn altijd onrechtvaardig", zei paus Franciscus in een videogesprek met de Russische patriarch Kirill. Het verrast niet dat de paus tegen de Russische invasie van Oekraïne is, maar met deze uitspraak nam hij expliciet afstand van een idee dat ooit in katholieke kringen gemeengoed was: dat oorlogen soms wél gerechtvaardigd zouden kunnen zijn.

Het is goed dat de paus de kerk in een meer pacifistische richting beweegt, zegt de een. Zei Jezus zelf niet al 'zalig de vrede-stichters'? Anderen zeggen dat dit veel te naïef is. Heeft Oekraïne wel iets aan een christelijke boodschap van vrede?

Als Hanneke Ouwerkerk, predikant van de Protestantse Kerk in Nederland te Schoonhoven, deze vraag hoort, valt ze even stil. "Het is confronterend om me te realiseren dat ik eigenlijk maar weinig over deze vraag heb nagedacht. Ik ken natuurlijk wel de christelijke vredesbewegingen – Kerk en Vrede, het IKV, Pax Christi, maar dat is echt van vorige generaties. Onder mijn generatiegenoten leeft dit thema nauwelijks. Maatschappelijke betrokkenheid gaat hier niet over oorlog en vrede, maar over klimaat, racisme, gender. Maar ik besef ook dat het hier gaat om iets heel centraals in het christelijk geloof: in de kerk bidden we iedere week wel om vrede."

Sanneke Brouwers, aalmoezenier bij defensie en promovendus aan de Faculteit Katholieke Theologie van de Universiteit van Tilburg: "In mijn werk bij defensie is deze vraag natuurlijk niet nieuw. Maar ik ben blij dat de vraag nu breder gesteld wordt. Want niet alleen in het christendom, maar in de hele maatschappij hebben we vrede te lang vanzelfsprekend gevonden.

"We beschrijven missies als opbouwwerk, en doen alsof je bij defensie een soort overtreffende trap van sport aan het bedrijven bent. Maar het leger is er uiteindelijk om te vechten. Dat realistische beeld hebben we echt nodig, want anders doen we de inzet van onze militairen geen recht. En als we niet realistisch zijn, kunnen we als maatschappij ook niet goed afwegen wat militaire inzet ons waard is. Wat is onze vrijheid ons waard, en hoeveel levens van jongeren mag dat in het uiterste geval kosten? De bescherming van vrede kost een hoop geld, het is niet gratis, en het kost levens. Neem dat serieus."

Ouwerkerk: "Dat doet me denken aan wat de protestantse theoloog en ethicus Gerrit de Kruijf zei. Hij keerde zich tegen het idee dat je een oorlog kunt rechtvaardigen. Daarmee zei hij niet dat je nooit oorlog moet voeren: geweld is een laatste redmiddel, waar je soms toe moet besluiten. Maar dat besluit kun je niet mooier maken dan het is: het is een keuze voor iets kwaads. Die keuze kun je alleen maar in vrees en beven nemen.

"Zo is het ook in Oekraïne. Nu gaan filosoferen of een oorlog rechtvaardig is, gaat voorbij aan de werkelijkheid dat er nu mensen doodgaan aan geweld. Het geweld dat een tijd lang ingedamd was, is weer losgebroken. En dat geweld moet ingedamd worden, wil er weer vrede zijn. Dat moeten we heel realistisch bekijken."

Brouwers: "In de katholieke traditie van de rechtvaardige oorlog zou de strijd van Oekraïne rechtvaardig zijn: het is een strijd om zelfverdediging. Maar dat maakt het mooier dan het is. Net zoals toen Thomas Quartier, de theoloog des vaderlands, vorige maand in het Nederlands Dagblad opriep tot geweldloosheid. Het lijken tegengestelde benaderingen, maar beide helpen ze niet in de afschuwelijke realiteit van de oorlog.

"Wat ik terughoor van militairen is dat ze op het slagveld niet meer vechten voor idealen als zelfverdediging of vrijheid. Ze vechten voor hun eigen overleven en dat van hun kameraden. Ze staan oog in oog met een tegenstander en weten: het is hij of ik. Steeds weer proberen we dat te maskeren. Ook militairen doen daar aan mee. Die spreken over targets, kia's (killed in action) of collateral damage. Maar we moeten beseffen dat de realiteit van oorlog is dat mensen hun naaste doodschieten. De menselijke waardigheid sneuvelt als eerste. En de vraag is: hoe herstellen we die waardigheid?"

Ouwerkerk: "Jezus zegt: zalig de vreedstichters. Maar de vrede waarover hij sprak, had wel altijd te maken met recht en gerechtigheid, met waarheid. Niet per se met de afwezigheid van wat wij definiëren als geweld. Jezus kon erg fel zijn: 'Jij zult mij verraden', zei hij dan. Of 'Jullie kunnen nog niet een uur met mij waken'. Hij gooide tafels in de tempel driftig omver. Jezus gebruikte dus voor de schare op de berg het woord 'vrede', maar hij gebruikte een ander woord voor de handelaren in de tempel. En weer een ander woord voor de discipelen in de nacht.

"Precies daarom is pacifisme zo ingewikkeld: elke situatie vraagt weer om iets anders. Vrede en recht zijn kernwoorden in het geloof, maar tot welke handelingen moeten die nu leiden? We weten het antwoord niet al van tevoren op die vraag. Soms betekent vrede stichten dat je durft te benoemen wie goed doet en wie kwaad doet. En dat je je dus niet afzijdig houdt, maar je juist mengt in de strijd."

Brouwers: "'Zalig de vreedstichters.' Voor die woorden moeten we groot ontzag hebben. Die woorden moeten we in ons hart opsluiten. Maar als er kraamklinieken gebombardeerd worden, als volwassen Russische en Oekraïense jongens naar het front worden gestuurd om daar te sneuvelen, dan weet ik niet meer wat die woorden betekenen.

"Ik was in 2019 in Oekraïne en heb toen ook uitgebreid contacten gelegd, met soldaten, geestelijk verzorgers en families. Twee van die geestelijk verzorgers zijn inmiddels in de oorlog overleden. In de appgroep die ik aan dat bezoek overhield, delen we nu de zorgen met elkaar. Zorgen die te groot zijn voor ons als mens. Dus we vragen elkaar om te bidden voor een goede afloop. Ik weet wel: ook bidden kan gauw betekenisloos worden. Maar ik weet nu eerlijk gezegd niets anders te doen."
